

PROJECTE TRANSICIÓ ENERGÈTICA I TERRITORI

CMES (Col·lectiu per a un Nou Model Energètic i Social Sostenible); **CERE** (Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre); **ÀRB** (Àmbit de Recerques del Berguedà), **CECBLL** (Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat), abril-setembre de 2021

CONCLUSIONS

UNA TRANSICIÓ ENERGÈTICA DE LA CIUTADANIA

L'exhauriment gradual dels combustibles fòssils i el canvi climàtic provocat per la seva combustió imposen l'obligació —assumida pels governs del món amb els Acords de París de 2015— de substituir urgentment l'actual model energètic per un de renovable. El canvi, però, no s'ha d'entendre com una simple substitució de les fonts d'energia, sense modificacions substancials de la resta del sistema econòmic, perquè el fossilisme forma part d'un sistema econòmic extractivista —que exhaurix uns recursos finits i no renovables de l'escorça terrestre— i destructiu per a la biosfera. Per això, la transició energètica haurà d'anar acompanyada d'una reconsideració a fons de la nostra manera de produir i consumir, i només serà possible amb el màxim protagonisme possible de la ciutadania.

El sol i el vent són fonts d'energia lliures repartides per tota la superfície del planeta. Això permet als seus usuaris prescindir d'intermediaris, fent innecessària i disfuncional la concentració del seu control en poques mans. Les llars, els comerços, les indústries i les administracions locals poden aprofitar els espais de què disposen per posar-hi instal·lacions fotovoltaïques, solars tèrmiques, minieòliques, geotèrmiques o altres. Ho poden fer individualment (captació per ús propi) o col·lectivament; poden constituir Comunitats Energètiques Locals (CEL); poden invertir els seus estalvis en instal·lacions de format petit o mitjà lluny dels seus domicilis, etc. L'existència d'una única xarxa elèctrica estatal es pot combinar amb xarxes d'àmbit local dotades d'una certa autosuficiència que incrementi la seva resiliència.

Atès que no és fàcil per a un particular prendre la iniciativa per dotar-se del seu propi sistema de captació, serà indispensable el sorgiment d'empreses agregadores i l'acció proactiva dels ajuntaments per impulsar la iniciativa ciutadana aportant-hi assessorament tècnic i jurídic. La transició energètica de la ciutadania només serà possible amb un entramat d'iniciatives locals públiques i privades.

Ara bé, res d'això serà fàcil si els poders públics —Estat i Generalitat— no estableixen el marc legislatiu adequat que reguli, sobretot, els aspectes tècnics i jurídic, però també els usos del territori. D'una banda, cal regular l'autoconsum individual i compartit, les CELs, les xarxes i la seva digitalització, els preus...; de l'altra, cal garantir un ús equitatiu i racional del territori, amb prioritat a l'ús dels espais urbanitzats i rústics ja ocupats per infraestructures, protegint les millors terres per al conreu i les pastures, els boscos, els espais naturals i la biodiversitat, etc., per evitar l'acaparament de terres per part dels inversors en detriment d'aquests usos.

Si els governs no actuen amb mesures protectores, l'especulació i els negocis aliens al territori poden imposar-se. La llei ha de garantir que les poblacions locals tinguin prioritat a l'hora de decidir els projectes, invertir i beneficiar-se de les iniciatives en matèria d'energia que poden afavorir noves economies productives i generar llocs de treball en el seu territori. Més enllà de la captació per a ús propi (que pot satisfer pràcticament totes les necessitats domèstiques de la ciutadania encara que no representin més enllà del 20% del total de l'energia usada al país), caldrà empreses de dimensions més grans, privades o públiques, per atendre serveis generals, indústries intensives en energia, transport pesant i a llarga distància i centrals reguladores.

Cal no oblidar que el declivi dels combustibles fòssils tindrà sens dubte efectes avui imprevisibles en el transport, la indústria i el sistema agroalimentari que cal anticipar. Per limitar-nos al sector d'importància més vital —l'alimentació—, haurem d'atribuir a l'energia el lloc que li correspon, sense que entri en competició per la terra amb la producció d'aliments.

Caldrà donar prioritat a la *gestió de la demanda* a fi de minimitzar-la i racionalitzar-la (incloent-hi eficiència i estalvi). Les energies de flux i discontinües, com són les renovables, han de ser administrades de manera diferent dels combustibles tradicionals, que prenen forma d'estoc que es pot transportar i emmagatzemar fàcilment i que es poden cremar en qualsevol moment i lloc. Les energies de fonts renovables comporten una major ocupació de territori que les fòssils (un problema agut en un país d'alta densitat demogràfica i de relleu difícil com Catalunya) i materials no abundants en l'escorça terrestre. Això aconsella minimitzar les seves instal·lacions, ajustant-les a les necessitats: per això és tan important la gestió de la demanda. I per això també convé que l'energia no sigui una mercaderia ni una font de negocis especulatiu, sinó que rebi la consideració de bé comú a protegir.

Caldrà reclamar als governants —Generalitat, Estat i Unió Europea— l'elaboració d'un model que serveixi de marc a la transició energètica i estableixi la planificació territorial necessària, la qual haurà de fomentar la cooperació entre aglomeracions urbanes, amb molta demanda energètica i poc espai disponible, i zones rurals poc poblades, amb poca demanda i molt espai. La transició pot ser un factor potent per reduir solidàriament els desequilibris territorials.

Però també cal insistir que, a fi que la transició energètica desitjable sigui participada per la ciutadania i no exclusiva de cap oligopoli, és indispensable que, als barris, pobles i comarques de tot Catalunya, les entitats públiques i privades properes a la gent prenguin consciència de totes les dimensions de la transició i dels seus imperatius i n'esdevinguin protagonistes actius, educadors, propagandistes i promotors.

RIBERA D'EBRE

La Ribera d'Ebre viu la problemàtica associada al fet de ser la principal zona productora d'energia del país en el triple marc definit pels desequilibris territorials, la transició energètica i la perspectiva d'una propera reconversió del sector nuclear. La comarca vol continuar sent un referent en la producció d'energia, ara ja en base a fonts renovables, alhora que ha de revertir el creixent procés de despoblament. El debat de la sessió es va centrar precisament en la tensió entre zones productores d'energia, que en el context de la transició són claus en la mesura que les renovables requereixen de condicionaments com la disponibilitat de superfícies, i les zones de més gran consum d'energia, caracteritzades per la gran densitat de població i la insuficiència de sòl; cosa que determina la necessitat de grans instal·lacions de producció i emmagatzematge d'energia.

A més de la importància que hi té la producció energètica, des de la perspectiva territorial i com a factor de desenvolupament, el repte bàsic de la comarca consisteix en revertir el procés de desindustrialització de la zona. Així, la taula rodona va abordar temes com les oportunitats que ofereix a la comarca el model de producció distribuïda d'energia tot posant en valor l'expertesa que ha acumulat la Ribera d'Ebre tots aquests anys i la disponibilitat de recursos amb que compta. També es va destacar la possibilitat d'acollir un centre regulador, el projecte de central hidroelèctrica reversible i altres projectes com els relacionats amb l'hidrogen verd, en la mesura que perfilen una estratègia de reindustrialització. En aquest sentit, es va remarcar que no es poden permetre nous processos de dumping territorial per fomentar el creixement econòmic d'altres zones que tenen la mancança del recurs energètic.

També es van subratllar aspectes com la necessitat d'un procés per crear una consciència social sobre la necessitat de la transició energètica amb l'impuls dels ajuntaments, que podrien ser referents de la renovació amb l'aportació d'espais públics destinats a la producció energètica i el suport a la creació de projectes comunitaris; alhora que es va considerar que al costat de petites produccions caldran centres de producció més grans, assenyalant que els ajuntaments hauran de debatre i definir els usos dels espais i la quantitat d'hectàrees disponibles per a la producció energètica..

Es va destacar que la transició energètica no es pot fer a qualsevol preu. Així, es va recordar com grans empreses es van situar al territori en el passat i es va defensar que cal aprendre dels errors per aconseguir que les inversions comportin un efecte de dinamització econòmica a la zona. Cal treballar aspectes com les compensacions necessàries, així com la participació del territori en la propietat de les centrals generadores d'energia.

BERGUEDÀ

La diversitat geogràfica i econòmica del Berguedà, i també la seva trajectòria històrica de generació d'energia, són factors a tenir en comte a l'hora de replantejar els reptes de la transició energètica, ara que es reclama producció de proximitat, economia circular, solidària, comerç just, etc. Veiem en la diversitat de fonts una oportunitat, un equilibri, que ha d'anar acompanyada de una reducció de la demanda i d'una major eficiència, que significa menys mobilitat, menys consum, etc.

Som una comarca singular perquè no tenim més hidràulica que a altres comarques, ni més potencial fotovoltaic, ni més biomassa... Som lluny de les grans pressions i aquesta es una oportunitat per apostar per la diversificació i la construcció d'un format propi sense les interferències que es pateixen a altres llocs.

La comarca podria aportar, amb les tecnologies actuals i amb voluntat dels agents, 64 GWH/any per a ús propi; 68 en biomassa; 579 aprofitant la captació en proximitat de sòls poc sensibles (infraestructures, erms... en 645 hectàrees que admeten participacions amb comunitats locals d'energia, empreses locals, agregadores...). Aportacions sinònim d'esforços i d'ús racional de les oportunitats a canvi d'un apropament d'economies productives per crear riquesa i treball, i pal·liar els greus problemes de l'envelliment i el despoblament.

La comarca reclama també major suport a les iniciatives pioneres que aposten per models energètics sostenibles, alguns dels quals estan ja en marxa i esdevenen models, bones pràctiques per a altres municipis i comarques. Són iniciatives per materialitzar l'autonomia energètica en entorns rurals com és el cas del projecte municipal de Saldes. Es tracta de contribuir a la reducció de les emissions de CO2 i d'aprofitar al màxim les oportunitats que ofereixen, amb el màxim respecte i equilibri, els recursos locals i apostar pel model cooperatiu. Però és urgent i necessari que l'administració autonòmica i central sigui proactiva i col·labori amb aquets projectes, immersos en complexos procediments urbanístics i administratius.

Entenem que el model col·laboratiu, el sentit més ampli del concepte – col·laboració pública, privada, comunitària, científica, etc.- és el que explica l'èxit del projecte de la Mancomunitat de Municipis Berguedans per a la Biomassa que aglutina un gran nombre de municipis i agents, i neix en un entorn de crisi econòmica, territorial, etc. És un exemple d'innovació en la gestió forestal, amb un balanç de CO2 positiu, de la comercialització del producte amb diverses qualitats, per la implantació de calderes en equipaments municipals i la posta en marxa d'una central de calor al polígon industrial de la Valldan. Un projecte global de valorització de la fusta, que és un dels grans reptes que tenim pendents com a

país i que requereix de la creació d'una indústria moderna d'elements de construcció, que ajudaria a minimitzar l'enorme impacte energètic i de segrest de CO2 que origina el sector de la construcció.

Les renovables obren expectatives extraordinàries a les àrees rurals que, com el Berguedà, han patit enormement la crisi industrial i que no aconseguim trobar alternatives. El Berguedà hauria de ser capaç de plantejar projectes i d'impulsar-los, i sobretot apuntalar i fer créixer els existents per tal d'aconseguir ser influents en els models energètics de país, no pas per la quantitat d'energia que generem sinó per l'eficiència i la sobirania dels models que tenim en marxa i els que podem arribar a tenir en un futur.

BAIX LLOBREGAT

La comarca del Baix Llobregat és complexa des del punt de vista de l'organització territorial (AMB i CC), densament poblada, fruit d'un desenvolupament territorial desequilibrat del país un 10 % (2/3 parts) de la població vivim en l'entorn metropolità (5 milions aprox.) i la resta de població (2,5 milions) ocupa el 90 % del territori.

Acull infraestructures estratègiques de país com el Port i l'Aeroport, que han afectat els ecosistemes naturals. Pensar en un país equilibrat implica que en la planificació del territori s'inclouï l'energia .

Som la tercera comarca de Catalunya en PIB i el PIB del Baix Llobregat representa el 11,2 % del PIB de Catalunya. La majoria de les empreses de la comarca del Baix Llobregat formen part del sector serveis i dels sector industrial. Els sectors amb més facturació: fabricació de vehicles de motor i altres materials de transport és l'activitat econòmica que més factura .

El Baix Llobregat té 122 polígons, és la segona comarca catalana en PAEs,. Aquests polígons estan repartits en 23 municipis de la comarca Esparraguera, el Prat i Sant Boi i Gavà son els municipis amb un major nombre de polígons d'activitat econòmica, i el Prat i Martorell i Sant Boi són els municipis amb un major nombre d'hectàrees dedicades al seu ús industrial. El sector industrial, és un dels principals consumidors d'energia de Catalunya després transport, representa el 55% del consum total d'energia primària de Catalunya.

La responsabilitat de les comarques energèticament deficitàries és potenciar al màxim l'aprofitament de les superfícies urbanitzades per tal de reduir els dèficits. Cal prendre consciència que és solidari reduir la petjada sobre els espais rústics de les comarques aportadores. Cal estar disposats a acceptar l'alteració paisatges rurals amb les captacions d'energia i alhora ser capaços d'acceptar i assolir l'aprofitament al màxim de totes les cobertes i els espais urbanitzats.

Es podria produir el 50% d'electricitat que consumim utilitzant les teulades i els terrats de Catalunya;
EL BAIX LLOBREGAT ÉS UNA DE LES COMARQUES AMB MAJOR POTENCIAL DE GENERACIÓ ELÈCTRICA EN TEULADA.

Elements per definir el model de transició energètica i elaborar un pla director:

- Maximitzar estalvi i eficiència, mesures de reducció, estalvi i consum.
- Promoure l'autoconsum: cases, indústries, edificis poden produir parcialment l'energia que consumeixen.
- Electrificar demanda vol dir convertir consums que tradicionalment no han estat elèctrics amb elèctrics, com bombes de calor i vehicles per a la mobilitat, individual i col·lectiva.
- Aprofitar d la biomassa promovent una gestió forestal responsable .
- Assumir que el preu de l'energia és factor de competitivitat i un factor més de la renda disponible de les famílies.

- Impulsar la transició energètica pot proporcionar avantatges competitius a les empreses. Orientar que molts dels acompanyaments i ajuts estiguin pensats també per a la petita empreses i facilitar-ne l'accés.
- Constituir comunitats locals d'energia, al voltant de projectes de generació locals, que ens permetin compartir costos, compartir projectes, mobilitat compartida.
- Fomentar des dels ajuntaments la transició energètica sent coherents amb les declaracions l'emergència climàtica, cal reduir el CO2, i per fer fer-ho és imprescindible produir energia d'una altra manera .
- Reforçar el municipalisme ja que li falta la musculatura tècnica en matèria d'energia, però en canvi la gran paradoxa és que és l'energia allò que et pot permetre més recursos per la ciutadania, més generació d'ocupació, més transformació del territori.
- Transició energètica suposa un canvi en la mobilitat. El 60% de les emissions de gasos d'efecte hivernacle a les ciutats són mobilitat. Cal promoure mobilitat elèctrica compartida .
- Les pujades de preu en la generació obren la porta a escenaris on flexibilitat i agregació seran fonts d'ingrés per aquells sistemes que estiguin digitalitzats; allà on hi hagi magatzematge, on hi hagi política pública entorn a totes aquestes matèries.
- El Baix Llobregat hem de posar-nos al dia amb generació, hem de tenir l'autoritat per anar al territori i dir necessitem un pacte de generació, però a la vegada hem de liderar mobilitat elèctrica reconvertida i sistemes de flexibilitat i agregació.
- Importància de la transposició de dues directives europees: les comunitats d'energies renovables i les comunitats ciutadanes d'energia. Una emana de la directiva Europea de renovables i l'altra de la directiva europea al mercat interior d'electricitat.

RESUM FINAL

Aquestes conclusions es poden resumir en 4 línies força:

- 1) La Transició energètica no consisteix simplement en canviar fòssils i urani per fonts renovables, sinó que és un canvi de paradigma que implica totes les activitats humanes.
- 2) Cal la implicació d'un primer nivell d'iniciatives de captació d'energia per a ús propi, i inversions personals i locals en captacions d'energia en proximitat aprofitant els potencials de cada comarca i un segon nivell d'iniciatives públiques i d'empreses privades.
- 3) Si bé cal estar disposats a acceptar l'alteració d'alguns paisatges rurals per a les captacions d'energia, cal fer-ho amb el màxim respecte als valors ambientals i paisatgístics i prioritant l'aprofitament integral de cobertes, els espais urbanitzats, les infraestructures públiques, els terrenys erms, els roquissars, matollars i els espais de menys valor agrari.
- 4) Les necessàries aportacions complementàries de territori rústic han d'anar acompanyades d'un apropament de les economies productives aportadores de riquesa i llocs de treball per tal de pal·liar els greus problemes actuals d'envelliment i despoblament que pateixen aquests espais.